

ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ УКРАЇНИ ТА ГРУЗІЇ ПІСЛЯ «КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ»

У статті розглянуто особливості розвитку політичних режимів в Україні в період правління В. Ющенка та Грузії в період правління М. Саакашвілі до 2010 року. У порівняльному аспекті проаналізовано проблеми та перешкоди до становлення консолідованої демократії в даних пострадянських країнах.

Ключові слова: політичний режим, дефектна демократія, гібридний режим, демократизація, трансформація, кольорові революції.

Суспільно-політичні перетворення, які тривають у країнах Східної Європи та колишнього СРСР протягом останніх 20 років, не втрачають актуальності вивчення і сьогодні та набувають нових вимірів у політичній науці. Демократичний вектор трансформаційних перетворень став чи не єдино можливим шляхом до становлення консолідованої демократії після «кольорових революцій». Однак соціально-економічні та політичні показники так званих молодих демократій після революційних змін засвідчують про відірваність України та Грузії від ліберально-демократичних стандартів, що ставить під сумнів «лінійність» переходу від авторитаризму до демократії.

Саме частковість демократизації та лібералізації старих авторитарних режимів в пострадянських країнах призвела до виникнення складної ситуації, за якої несформовані до кінця політичні режими неможливо однозначно класифікувати як демократичні чи авторитарні. Тому багато дослідників схиляються до думки виділяти проміжні форми політичних режимів, зокрема таких як «керована демократія», «неповна демократія», «напівдемократія», «напівавторитарний режим» (М. Оттауей)¹, «гібридна держава із змагальним державним авторитаризмом» (Т. Кузьо)², «делегативна демократія» (Г. О'Доннелл)³, «дефектна демократія» (В. Меркель)⁴, «авторитарна демократія» (Р. Саква)⁵.

Мета нашої статті виявити за допомогою порівняльного аналізу тип політичних режимів в Україні та Грузії після «кольорових революцій». Теоретико-методологічну основу статті складають роботи українських дослідників Г. Шипунова, О. Фісуна, О. Полохала, Ю. Мацієвського, В. Якушика та іноземних – Г. О'Доннелла, Ф. Шміттєра, В. Меркеля, Ж.-Л. Кермона. Однак, незважаючи на їх вагомий вклад у вивчення даної проблематики, актуальність її щороку зростає. Проблема становлення політичного режиму в пострадянських країнах активно обговорюється на різних рівнях, проте практика показує, наскільки вона до кінця не досліджена, скільки важливих питань ще є відкритими і потребують ґрунтовного вивчення.

Сьогодні серед дослідників точаться дискусії щодо базових критеріїв у вивченні і класифікації політичних режимів. Простежимо їх на основі визначень поняття «політичний режим».

Кандидат філософських наук, дослідник О. Фісун пропонує визначення політичного режиму як взаємодію політичних акторів з їхніми ресурсами, стратегіями та видами капіталу

¹ Полохало В. Від авторитаризму до... авторитаризму? Україна в політичному інтер'єрі колишніх радянських республік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/509/47607/>. – Заголовок з екрану.

² Кузьо Т. Десять свідчень того, що Україна неорадянська держава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>. – 25 березня 2004 р. – Заголовок з екрану.

³ O'Donnell G. Delegative Democracy [Text] // The Global Resurgence of Democracy. – Second Edition. Edited by L. Diamond and M.F. Plattner, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1996. – pp. 95-108.

⁴ Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I) [Текст] // Полис. – 2002. – №1. – С. 6-15; Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (II) [Текст] // Полис. – 2002. – №2. – С. 20-28.

⁵ Саква Р. Режимная система и гражданское общество [Текст] // Полис. – 1997. – №3. – С. 61-83.

в рамках визначеного набору формальних і неформальних правил. Таке визначення підкреслює, що формат політичного режиму значною мірою окреслюється певною сукупністю формальних і неформальних правил, які тим чи іншим способом спрямовують дії політичних акторів у їхній боротьбі за владу. Формат політичного режиму детермінується співвідношеннями сил між основними акторами, що відкриває доступ до використання тих чи інших стратегій, ресурсів та видів капіталу⁶.

Відомий французький політолог М. Дюверже розглядав політичний режим як «певне поєднання системи партій, способу голосування, одного чи декількох типів прийняття рішень, однієї чи декількох груп тиску». Французький дослідник Ж.-Л. Кермонн вніс уточнення в його формулювання і дав визначення політичного режиму, яке стало загальноновизнаним в європейській політології: «Політичний режим є синтез легітимності, структури інститутів, партійної системи, форми і ролі держави»⁷.

Дослідники Г. О'Доннел і Ф. Шміттер зазначають, що «режим – це сукупність явних або прихованих структур, які визначають форми і канали доступу до провідних урядових посад, а також характеристики діячів, які вважаються для цих структур відповідними або невідповідними, використовуваними ними ресурси і стратегії в цілях отримання бажаного призначення». У цьому сенсі, коли говорять про політичний режим, то мають на увазі не нормативні, такі, що задаються, наприклад, ідеальними цілями того або іншого класу, а реальні засоби і методи здійснення публічної політики в конкретному суспільстві⁸.

Узагальнивши і систематизувавши наведені вище визначення «політичного режиму», було виокремлено основні критерії вивчення режимів пострадянських країн: рівень розвитку політичних інститутів; свобода функціонування ЗМІ; процедури і способи формування владних інститутів; стиль ухвалення політичних рішень; взаємозв'язок між владою і громадянами; розвиток громадянського суспільства; рівень демократичності виборчого процесу; стиль урядування.

Зважаючи на історичне минуле, розвиток України та Грузії відбувається далеко не однаково: й імпульси національно-державного самовизначення, здобуті в процесі розпаду Союзу, і геополітичне становище, і національно-цивілізаційна ідентичність, і соціокультурні умови, й якість політичних еліт, і ступінь впливу на політичний процес із боку демократії Заходу тощо виявилися різними. Все це призвело до певної відмінності політичних режимів країн.

Спільно рисою держав є те, що другий перехідний етап був зумовлений хвилею «кольорових революцій». Так, на виборах в 2003 році в Грузії, які влада намагалася сфальсифікувати, діючий президент Е. Шеварднадзе був остаточно відсторонений від влади. На хвилях «трояндової революції», що відбулася під гаслами «Грузія без Шеварднадзе», до влади приходить Міхаїл Саакашвілі. В Україні ж подібним актом непокори стала «помаранчева революція» у 2004 році, яка стала демонстративним виявом незадоволення мас. Кульмінаційним моментом тих подій став прихід до влади опозиціонера Віктора Ющенка, що дало сподівання на швидку демократизацію і поступальний рух України до консолідованої демократії.

Як в Україні, так і Грузії поміркований тип переходу шляхом виборчого процесу зумовили перемогу опозиції на виборах. Однак можливість почати реальні реформи у всіх областях суспільних відносин, що відкривалася після зміни влади, надалі була втрачена. Причиною є глибока фрагментація еліт. Неспроможність досягти компромісу між головними політичними гравцями віддали перевагу «грі до переможного кінця», тобто «гру з нульовою сумою» тієї, що закінчилася взаємним програвом. Прагнення отримати перемогу (пост президента з посиленими повноваженнями) здавалося вищою за ціну участі в конфлікті. Можливість використання ресурсів (загальнонаціонального багатства) в цій боротьбі не обмежена ні формальними, ні неформальними правилами.

⁶ Фісун О. Політичний режим України у порівняльній перспективі [Текст] // Стратегічні пріоритети. – № 1 (6). – 2008. – С. 6.

⁷ Соловьев А. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов [Текст]. – М., 2003. – С. 239.

⁸ Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов [Текст]. – М., 2003. – С. 239-240.

Результати гострого суперництва еліт виявилися в кінці 2008 р., коли тільки на початку світової рецесії, Україна опинилася серед країн найбільш потерпілих від кризи⁹. Яскравим прикладом також став провал проекту створення демократичної коаліції в 2006 році і формування уряду М. Азарова з представників команди Л. Кучми свідчить про збереження вказаної тенденції, а також про чергову паузу в процесі демократизації. А формально сформована коаліція на початку грудня 2008 року у складі «Блоку Юлії Тимошенко» (БЮТ), частини депутатів парламентської фракції «Нашої України – Народної Самооборони» (НУ-НС) і «Блоку В. Литвина» не сприяла ефективній і результативній роботі, а стала результатом внутрішньої боротьби між президентом В. Ющенко і прем'єром Ю. Тимошенко.

Причиною загострення боротьби стало нечіткість розподілу повноважень між Президентом та виконавчою гілкою влади, що ще більше зросла після проведення конституційних змін у 2004 році¹⁰. Проведені зміни не лише запровадили парламентсько-президентську систему правління, а одночасно позбавили главу держави частини повноважень, що призвело до руйнації гегемоністської моделі консолідації неопатримоніального режиму, в якій президент відігравав роль верховного арбітра й уособлював цент системи. Це стало кроком до розвитку інституту парламентаризму в Україні.

Поступово зростала внутрішньопартійна роз'єднаність провладних сил і у Грузії, внутрішні розбіжності та протиріччя не дозволяли проводити ефективне державне керівництво. Якщо на президентських виборах в 2004 році тодішній спікер парламенту Н. Бурджанадзе підтримувала і була союзником М. Саакашвілі, а партія «Єдиний національний рух» була домінуючою, то уже в 2007 році утворила опозиційну партію, відому як «Демократичний рух – Єдина Грузія». Декілька інших колишніх союзників теж перейшли в опозицію протягом року¹¹.

Однак вагомим вдалим досягненням правління Саакашвілі є здійснення «антикорупційного прориву». Головною передумовою стало радикальне скорочення державного апарату: з 18 міністерств залишилося 13 (відбулося скорочення персоналу на 35%), із 52 державних служб лишилося 34 (50 % скорочення персоналу). Прикладом реформи інституції влади стала ліквідація влітку 2004 року дорожньої поліції. Всі працівники (14 тис.) було скорочено¹². У 2009 році за даними Міжнародної неурядової організації Transparency International індекс сприйняття корупції становив 4,1, тобто Грузія посіла 66 місце із 180 країн¹³, тоді як в 2003 році Грузія мала показник 1,8, посідаючи 124 місце¹⁴.

Ліквідація корупції в Україні стало лише популістським передвиборчим гаслом. За даними цієї ж організації наша країна за рівнем корупції у 2009 році посіла на 146 місце серед 180 країн із показником 2,2¹⁵. Порівняно із 2003 роком, коли показник склав 2,3, а Україна посідала 106 місце¹⁶, відбулася тенденція до погіршення. У постреволюційний період в Україні не відбулося ані суттєвої боротьби з корупцією, ані створення належних умов для запобігання її виникненню. Про низьку ефективність боротьби з цим загальносуспільним явищем свідчать наступні статистичні дані: у 2008 році було зареєстровано 1910 випадків хабарництва (у 2007 – 2146). До судів було спрямовано 1376

⁹ Мацієвський Ю.В. Незакінчений транзит в Україні: спроба періодизації (в контексті президентських виборів 2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Sup/2008_14.pdf. – Заголовок з екрану.

¹⁰ Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Із змінами внесеними згідно із законом №2222 – IV від 8.12.2004 [Текст]. – ВВР. – 2005. – №2. – ст.44.

¹¹ Freedom in the World - Georgia (2009) [Electronic resources]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7612>. - Title from the screen.

¹² Круглий стіл «Прийнятність грузинського антикорупційного досвіду для України» [Текст]. – Київ, 2010. – С. 10.

¹³ Corruption Perception Index 2009 [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table. –Title from the screen.

¹⁴ Corruption Perception Index 2003 [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003. –Title from the screen.

¹⁵ Corruption Perception Index 2009 [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table. –Title from the screen.

¹⁶ Corruption Perception Index 2003 [Electronic resources]. – Mode of access: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003. –Title from the screen.

кримінальних справ про хабарництво, 23 справи закрито. 11 червня 2009 року був прийнятий проект законів так званий «антикорупційний пакет», поданий Президентом до Парламенту. Хоча й Указом Президента від 28 грудня 2005 року було створено міжвідомчу комісію РНБО з комплексного вирішення проблем у сфері боротьби з корупцією та від 17 квітня 2008 року – Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції та їх діяльність була лише формальна. На думку експертів, головними недоліками державної антикорупційної політики в Україні стали: декларативність більшості норм, низька виконавська дисципліна, неузгодженість та повільність дій органів влади¹⁷.

Однак все-таки судова влада в Грузії була не в змозі встановити себе як незалежну установу, і продовжувала страждати від великої корупції і тиску від виконавчого органу. Загальним явищем була оплата хабарів для суддів, а судові реформи були повільні в просуванні вперед. Поліція поліпшила своє функціонування відколи уряд звільнив половину її персоналу в 2004 році в результаті антикорупційної діяльності. Уповноважений з прав людини Созар Субарі повторно звинуватив поліцію у зловживаннях, зокрема зробила особливий наголос на жорстоке поводження із затриманими, і тюремні умови в Грузії залишалися жорстокими¹⁸. Судочинство в Україні було об'єктом маніпулювання в країні. Непрозорість діяльності органів влади, нерозуміння посадовими особами суті свого суспільного призначення та зверхнє ставлення до громадян, неефективність судочинства – усе це призвело до зневіри громадян у можливість захистити себе від незаконних дій з боку держави. Так, рівень довіри до суду як інституту, в якому можна захищати свої права, є надзвичайно низьким: за соціологічними даними 2005 року не довіряють судам 50,3% і лише 14,2% громадян довіряють. Близько 78% суддів визнають існування систематичного тиску на них¹⁹.

Партійно-політична ситуація визначалася у Грузії строкатою багатопартійною системою, рівень довіри до якої досить низький. В березні 2007 року проводилося опитування серед населення Грузії з метою визначення партій, які мають найбільший рівень довіри з боку громадян. Результати дослідження виявилися наступні дані: найбільший рівень популярності (15,8%) отримала партія «Єдиний національний рух» – правляча політична партія, лідер якої є М. Саакашвілі. Решта, наприклад, «Нові праві» ((5,4%), Лейбористська партія (2,9%), Республіканська (2%), Консервативна партія (0,7%), «Національний Форум» (0,4%), «Шляхи Грузії» (0,2%)²⁰. Це говорить про те, що жодна з партій не може вести масштабну, ефективну та результативну опозиційну діяльність.

Демократизація режиму вплинула і на багатопартійність системи в Україні. Політичні сили мали право і реальну можливість брати участь у змаганні за владу. Однак рівень внутрішньопартійної демократії залишається порівняно низьким через залежність партій від спонсорів, які здебільшого орієнтуються на керівництво. Централізація партій сприяє також виборче законодавство, яке передбачало «закриті списки», що фактично, дає право керівництву визначати коло осіб, які отримують мандати в представницьких органах.

Виборчі процеси у Грузії проходили у не зовсім демократичний спосіб. Виборча комісія призначалася Президентом, тому навіть на президентських та повторних парламентських виборах у січні 2004 року, міжнародні спостерігачі від ОБСЄ зафіксували значні та різноманітні порушення. Президентські і парламентські вибори у січні і травні 2008 року пройшли із зловживання нормативних, інституційних, адміністративних, фінансових та медіа-ресурсів²¹. На дострокових президентських виборах перемогу одержав М. Саакашвілі, отримавши 53% голосів. Спостерігачі від ОБСЄ охарактеризували їх як такі, що пройшли з масовими порушеннями та фальсифікаціями: зміни у виборчому законодавстві відбувалися

¹⁷ Круглий стіл «Прийнятність грузинського антикорупційного досвіду для України» [Текст]. – Київ, 2010. – С. 5-7.

¹⁸ Freedom in the World - Georgia (2009) [Electronicresources]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7612>. - Title from the screen.

¹⁹ Демократія в Україні: кроки до зрілості [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/dopov_zm/R1.pdf. - Заголовок з екрану.

²⁰ Соціологи вычислили рейтинг политических партий Грузии [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/110508/>. – Заголовок з екрана.

²¹ Neo-liberal State Building and Western «Democracy Promotion»: the case of Georgia [Electronicresources]. – Mode of access: <http://stockholm.sgir.eu/uploads/Neo-liberal%20state%20building%20and%20democracy%20promotion%20in%20Georgia.pdf>. – Title from the screen.

напередодні виборів, зловживання державними ресурсами, залякування громадських працівників і опозиційних активістів, неточність виборчих списків. Опозиційні кандидати зазначали, що фальсифікація штовхнула Саакашвілі на подолання 50-відсоткового порогу з метою запобігання другого туру²². Тому назвати Грузію виборчою демократією важко.

Щодо виборчого процесу в Україні, то відчутне помітне покращення. Протягом 2005-2009 років в Україні відбулися суттєві змін у напрямку до приведення національного виборчого законодавства до демократичних стандартів. За результатами президентських виборів у 2004 році в новій редакції було прийнято Закон України «Про вибори народних депутатів України», який враховував як практичний досвід президентської виборчої кампанії, так і рекомендації Бюро демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ за результатами виборів глави держави. Вже у 2006 р. Верховний представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єр Солана привітав український народ із проведенням 26 березня того ж року вільних і чесних виборів до Верховної Ради відповідно до міжнародних стандартів демократичних виборів²³. Окрім того, було ухвалено Закон «Про державний реєстр виборців» (22.02.2007)²⁴. А в 2006 році мажоритарна виборча система була замінена на пропорційну. Така система забезпечила пропорційне представництво основних політичних сил у парламенті, забезпечила краще структурування парламенту – формування фракцій і парламентської більшості.

Свобода слова та свобода мирних зібрань у Грузії також не відповідали демократичним тенденціям. Події 7 листопада 2007 року стали ще одним показовим фактом жорсткої політики влади. Саме тоді були розігнані учасники мирних акцій протесту опозиції із застосуванням силових механізмів (сльозоточивий газ, гумові кулі). В результаті постраждало 500 осіб, в тому числі представники громадського порядку. В Грузії було введено надзвичайний стан²⁵. Уповноважені з прав людини зафіксували десятки випадків порушення політичних прав активістів, включаючи образи, безпідставні арешти, жорстоке поводження. 17 липня 2009 року Парламент прийняв поправки до Закону про збори і демонстрації, відповідно до яких збори або демонстрації можна проводити на відстані більше 20 метрів від офіційних будівель. Це нове положення створювало можливості для довільної інтерпретації, що могло служити перешкодою для свободи зборів. У кінці 2009 року за цим законом заарештували і оштрафували трьох правозахисників²⁶. Ще одна поправка, яка загрожувала реалізації громадянських свобод, була введена до Кодексу про адміністративні правопорушення 17 липня 2009 року. Відповідно до цієї поправки термін утримання під вартою за порушення громадського порядку був продовжений з 30 до 90 днів. Це викликало занепокоєння щодо можливості довільної інтерпретації поняття «громадський порядок», завдяки якій можна буде легко звинуватити правозахисників за дії в захист прав людини.

За даними неурядової громадської організації Freedomhouse розвиток громадянського суспільства в Україні (2,75) є на порядок вищий, ніж в Грузії (3,75)²⁷. Саме за напрямом «громадянське суспільство» Україна продемонструвала найбільший поступ. Проходження революцій в країнах говорить про наявність рівня мобілізації людей, їх консолідації, здатності до об'єднання. Спостерігається також збільшення у суспільстві питомої ваги громадських організацій та зростання кількості їх членів. За даними Державного комітету

²² Freedom in the World – Georgia (2009) [Electronicresources]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7612>. - Title from the screen.

²³ Оцінка виборчого процесу в Україні іноземними спостерігачами, політологами та експертами [Електронний ресурс]. – Заяви та коментарі офіційних осіб зарубіжних країн щодо позачергових парламентських виборів в Україні 30 вересня 2007 року. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/7725/htmNationinTransit_2009/CountryReports [Electronicresource]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final/pdf>. - Titlefromthescreen.

²⁴ Закон України «Про державний реєстр виборців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=698-16>. – Заголовок з екрана.

²⁵ В Грузії учасники акції опозиції створюють «Книгу честі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>. – Заголовок з екрана.

²⁶ Грузія. Политический контекст [Электронной ресурс]. – Режим доступу: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>. – Заголовок з екрана.

²⁷ Nations in Transit Ratings and Averaged Scores[Electronicresources]. – Mode of access: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=485>. – Title from the screen.

статистики, станом на 1 липня 2009 р. в Україні зареєстровано: громадських організацій та їх осередків – 61610 (2008 р. – 59321); профспілок та їх місцевих об'єднань – 23564 (2008 р. – 22678); благодійних організацій – 11972 (у 2008 р. – 9590)²⁸, хоча, на думку експертів, більшість зареєстрованих в Україні організацій продовжують існувати формально, або функціонують епізодично. Відсутність тісної співпраці влади із громадянським суспільством у Грузії, придушення демонстрантів у листопаді 2008 р. – зумовило погіршення показника громадянського суспільства до рівня 3,75 з 3,5. Як в Україні, так і в Грузії багато неурядових організацій залишаються залежними від іноземних донорів²⁹.

Досить складна ситуація спостерігалася у сфері ЗМІ, особливо після збройного грузинсько-російського конфлікту у серпні 2008 року. Досить часто ЗМІ використовували маніпуляційні технології, зокрема щодо таких чутливих для суспільства питань як конфлікт 2008 року та етнічні меншини. Прикладом також є події 12 грудня 2009 року, коли Асоціацію молодих юристів Грузії звинуватили в перешкоді звільненню грузинських заручників через передачі на телеканалі Rustavi 2. А 10 грудня 2009 року по першому державному каналу трансливали украї критичний відгук про організацію «Пріоритет прав людини». Організацію звинуватили в тому, що, подаючи скарги в Європейський Суд з Прав Людини, вона шкодить державі і використовує «трагедію війни у своїх інтересах»³⁰. Маніпуляція населенням посилювалася, враховуючи той факт, що грузинські ЗМІ перебували під контролем або влади, або провладних бізнесових груп, а доступ до Інтернету мало лише 8% населення. Аби зберегти свої робочі місця, діяльність журналістів проходила під жорсткою цензурою. Такі факти суперечать Конституції Грузії, зокрема розділу другому статті 19, яка гарантує кожній людині свободу слова, думки, віросповідання³¹.

Оцінюючи стан ЗМІ в Україні, що є також важливим показником демократичності режиму, можна говорити лише про часткове послаблення тиску і незначне збільшення свободи слова. Адже протягом цього часу в Україні так і не з'явилося громадського телебачення, журналістські колективи не мали контролю над ЗМІ, в яких вони працювали, а більшість якісних ЗМІ існували на дотації своїх власників, які зацікавлені не стільки в бізнесі, скільки в наданні якомога більшого політичного змісту. Український журналіст В. Портніков характеризує таку свободу саме як кланову свободу, яка пов'язана з різними інтересами олігархів³². За даними Міжнародної організації «Репортери без кордонів» у 2007 році Україна посіла в рейтингу свободи слова 92 місце із 170³³. У січні – червні 2009 року Фонд «Демократичні ініціативи» провів опитування серед журналістів стосовно їхньої оцінки стану свободи слова в Україні. Досить високо журналісти оцінили стан свободи слова в 3 бали за 5-бальною шкалою³⁴.

Отже, демократичні процедури та інститути в Україні та Грузії перетворилися на інструмент, які правляча еліта використовує для утримання влади та реалізації власних інтересів. Це означає, що ці інститути не діють, а створюють лише демократичний фасад, який еліта використовує для власної легітимації як в середині країни, так і за її межами. Збереження та утвердження неформальних інститутів дозволяє говорити про утвердження дефектної демократії у постпомаранчевий період 2005-2009 рр. Події, що склалися в постпомаранчевий період, зумовили формування гібридного політичного режиму, який визначаємо як режим демократичної ситуації. Підтвердженням цього є те, що політичний процес України відповідає одному з основних критеріїв перехідного стану – так званій

²⁸ Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 липня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpo/edrpo_u/opfg/ks_za_opf0109.htm. – Заголовок з екрану.

²⁹ Гражданское общество [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kavkaz-uzel.ru/rubric/6>. – Заголовок з екрану.

³⁰ Грузия. Политический контекст [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>. – Заголовок с экрана.

³¹ Конституция Грузии [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/108331/>. – Заголовок с экрана.

³² Портніков В. За каденції Ющенка державний контроль над ЗМІ був замінений на клановий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centr.lviv.ua/archives/195>. - Заголовок з екрану.

³³ «Репортери без кордонів»: 2007 рік – найгірший за рівнем свободи слова в останньому десятиріччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/196504. - Заголовок з екрану.

³⁴ Фонд «Демократичні ініціативи»: Проект «Україна у фокусі: український демократичний барометр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/press/dtvt/>. - Заголовок з екрану.

подвійній невизначеності – правил та процедур політичної гри, а також її результатів. Політичний режим Грузії протягом 2004-2009 рр. можна охарактеризувати як напівавторитарний. Оскільки багато з показників не відповідали демократичним стандартам і, порівняно з Україною, були на порядок гірші, зокрема розвиток громадянського суспільства, виборчий процес, незалежність ЗМІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. В Грузии участники акции оппозиции создают «Книгу чести» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>. – Заголовок с экрана.
2. Гражданское общество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kavkaz-uzel.ru/rubric/6>. – Заголовок з екрану.
3. Грузия. Политический контекст [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/176656/>. – Заголовок с экрана.
4. Демократія в Україні: кроки до зрілості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/dopov_zm/R1.pdf. – Заголовок з екрану.
5. Доцяк І. Економічні основи суспільних трансформацій в Україні: політологічний аналіз [Текст] / Наукові записки. Серія «Політичні науки». «Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004-2007 рр.». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Випуск 3. – 2008. – С. 248.
6. Закон України «Про державний реєстр виборців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=698-16>. – Заголовок з екрану.
7. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 липня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpo/edrpo_u/opfg/ks_za_opf0109.htm. – Заголовок з екрану.
8. Конституція Грузії [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/108331/>. – Заголовок с экрана.
9. Круглий стіл «Прийнятність грузинського антикорупційного досвіду для України» [Текст]. – Київ, 2010. – С. 10.
10. Кузьо Т. Десять свідчень того, що Україна неорадянська держава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>. – 25 березня 2004 р. – Заголовок з екрану.
11. Мацієвський Ю. Незакінчений транзит в Україні: спроба періодизації (в контексті президентських виборів 2010 р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Sup/2008_14.pdf. – Заголовок з екрану.
12. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I) [Текст] // Полис. – 2002. – №1. – С. 6-15.
13. Оцінка виборчого процесу в Україні іноземними спостерігачами, політологами та експертами [Електронний ресурс]. – Заяви та коментарі офіційних осіб зарубіжних країн щодо позачергових парламентських виборів в Україні 30 вересня 2007 року. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/7725/htmNationinTransit2009/CountryReports> [Electronicrecourse]. – Modeofaccess: <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final/pdf>. – Titlefromthescreen.
14. Полохало В. Від авторитаризму до... авторитаризму? Україна в політичному інтер'єрі колишніх радянських республік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/509/47607/>. – Заголовок з екрану.
15. Портніков В. За каденції Ющенко державний контроль над ЗМІ був замінений на клановий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centr.lviv.ua/archives/195>. – Заголовок з екрану.
16. «Репортери без кордонів»: 2007 рік – найгірший за рівнем свободи слова в останньому десятиріччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.day.kiev.ua/196504. – Заголовок з екрану.

17. Соловьев А. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов [Текст]. – М., 2003. – С. 239.
18. Социологи вычислили рейтинг политических партий Грузии [Электронной ресурс]. – Режим доступа: <http://georgia.kavkaz-uzel.ru/articles/110508/>. – Заголовок с экрана.
19. Фісун О. Політичний режим України у порівняльній перспективі [Текст] // Стратегічні пріоритети. – № 1 (6). – 2008. – С. 6.
20. Фонд «Демократичні ініціативи»: Проект «Україна у фокусі: український демократичний барометр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/press/dtyjt>. – Заголовок з екрану.
21. Corruption Perception Index 2003 [Electronic resources]. – Modeofaccess:http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003. – Titlefromthescreen.
22. Corruption Perception Index 2009 [Electronic resources]. – Modeofaccess:http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table. – Titlefromthescreen.
23. Freedom in the World – Georgia (2009) [Electronicresources]. – Modeofaccess:<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7612>. – Title from the screen.
24. Nations in Transit Ratings and Averaged Scores[Electronicresources]. – Modeofaccess:<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=485>. – Title from the screen.
25. Neo-liberal State Building and Western «Democracy Promotion»: the case of Georgia [Electronicresources]. – Modeofaccess:<http://stockholm.sgir.eu/uploads/Neoliberal%20state%20building%20and%20democracy%20promotion%20in%20Georgia.pdf>. – Title from the screen.
26. O'DonnellG. DelegativeDemocracy [Text] // TheGlobalResurgenceofDemocracy. – Second Edition. Edited by L. Diamond and M.F. Plattner, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1996. – pp. 95-108.